

МЕТАФОРА ТІЛЕСНОСТІ В РОМАНАХ “НЕ-МИ” ТА “ІСИХІЯ” Ю. ГУДЗЯ

Марія ЯНKOBA

Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

Статтю присвячено аналізу ідейно-естетичних і структурно-стилістичних особливостей романів “Не-Ми” та “Ісихія” Ю. Гудзя крізь призму метафори тілесності в постмодерному дискурсі. Твори постали як своєрідне полотно, на якому письменник випробовував можливості тексту для віднаходження “тілесних” вимірів.

Ключові слова: тілесність, тіло, текст, метафора, Ю. Гудзь,

Статья посвящена анализу идейно-эстетических и структурно-стилистических особенностей романов “Не-Мы” и “Исихия” Ю. Гудзя сквозь призму метафоры телесности в постмодерном дискурсе. Произведения предстали как своеобразный холст, на котором писатель испытывал возможности текста для нахождения “телесных” измерений.

Ключевые слова: телесность, тело, текст, метафора, Ю. Гудзь.

This article examines the ideological-aesthetic and structural-stylistic features of the novels “Ne-My” and “Hesychius” by Yu. Hudz’ in the light of corporality metaphor in the postmodern discourse. The author’s creative works appear as a place for experiments where he was testing the text’s potential for finding “bodily” dimensions.

Key words: corporality, body, text, metaphor, Yu. Hudz’.

Сучасна література ввела у свій художній та літературознавчий обіг нове значення поняття тексту. Наразі художній текст вже немає впорядкованої структури, текст постає як *“будь-яка послідовність слів, зведена за правилами даної системи мови”* [8, с. 677–678]. Завдяки постструктуралістам розширилося поняття *“текст”* і *“набуло радше метафоричної та описової, аніж пояснювальної цінності”* [7, с. 417]. Згідно з теорією Ж. Дериди та Р. Барта все навколо – текст, зокрема й тіло, яке має безліч значень, прочитань та інтерпретацій.

Категорії постмодернізму “тіло” і “тілесність” часто є найпопулярнішими об’єктами досліджень літературознавців. Зокрема, дана проблема була у полі зору таких вітчизняних науковців як О. Вербицька, О. Гомілко, В. Подорога та ін., з погляду філософії її осмислювали Ж. Дериди,

Р. Барт, Ж. Бодріяр, М. Фуко та ін. Розгляд теми тілесності актуальний, тенденційний і становить науковий інтерес для новітнього літературознавства.

Художня своєрідність творчості Ю. Гудзя спорадично привертала увагу таких дослідників як В. Даниленко, Н. Зборовська, М. Р. Стех, Я. Поліщук та ін. Насичене духовним змістом слово митця, перетікаючи у текстуальну форму, набуває нових змістів, які піддаються аналізу крізь призму технік постмодерної доби.

Мета статті – дослідити метафорику тілесності у романах “Не-Ми” та “Ісихія” Ю. Гудзя. Такий аналіз допоможе глибше зрозуміти багатовимірні зв’язки між текстом і “тілом”. Дана мета визначає наступні завдання: означити ідейно-естетичні та структурно-стилістичні особливості тілесності в романах; виокремити основні мотиви, які розкривають тілесні виміри; дослідити взаємозв’язки між двома романами автора, що допоможе викристалізувати художній ідіостиль письменника.

Очевидно, що при введенні розуміння тілесності постає потреба у впровадженні дихотомії тілесне-духовне. Така дихотомія дає можливість трактувати текст як унікальний вияв людської свободи та мислення. *“Перетворення тіла в текст і несподівана зворотна метаморфоза: написано повільно, але неухильно набуває ознак тіла: сторінки набухають вологою, поміж друкованих слів, окремих літер, складених з них рядків з’являються чийсь очі, вуста, чийсь нашорошені вуха...”* [3, с. 87] – так озвучує одну зі спроб втілення концепції тілесності героя Оксентій Вава з роману “Не-Ми”. У такий спосіб Ю. Гудзь образно “отілеснює” свій текст і “текстологізує” своє “тіло”.

Романи “Не-Ми” та “Ісихія” контамінують у своєму текстовому масиві провідні ідеї, образи та мотиви. Ці два романи складаються із раніше опублікованих новел, уривків із них, поезій, згадок про попередні твори та збірки автора. Відтак можна стверджувати, що Ю. Гудзь писав один єдиний текст. За М. Бланшо, письменник протягом усього життя пише свою книгу, подекуди перемешуючи фрагменти новими заголовками, і *“вривається ця книга разом із життям того, хто пише”* [2, с. 272]. З огляду на це Ю. Гудзя можна було б схарактеризувати як письменника, котрий перетворив своє життя у тексти, а тексти в життя.

Художня специфіка літературних експериментів прозаїка, здійснених у романах “Не-Ми” та “Ісихія”, позначена формальними та наративними

пошуками, які мають постструктуралістський характер. За Р. Бартом, текст, написаний автором, за своєю структурою плуралістичний, читач повинен прочитати текст по-своєму, виробити свій власний варіант. Тому, опираючись на настанови постструктуралістів, доцільно говорити про романи Ю. Гудзя як тексти, котрі є продуктом авторського синтезу різнорідних жанрів та стилів. Непевність єдиного жанрового визначення його творів породжує непевність структури текстів. Визначальним також є авторське означення своїх текстів Ю. Гудзем, яке є ключем до розуміння його прозового доробку: *“Я не пишу ніяких шедеврів, це лише тексти, навіть не твори (у ролан-бартівському розумінні) з безліччю недоліків, навіть не доведених до рівня певної професійної досконалості”* [10, с. 223–224].

Для романів Ю. Гудзя характерна деструкція часопростору художньої та життєвої картини. Реальність справжнього світу змішана в його прозі з думками героїв, сновидіннями, листами, щоденником й особистими спогадами самого автора.

Герої Ю. Гудзя живуть в історичному, власному суб’єктивному часі, у листах та спогадах. Час невловимий, простір також постійно змінюється. Це відбувається в межах романної дії, де письменник так і попереджає читача про непотрібність пошуку цілісності тексту: *“Не шукай, бо не знайдеш в цих записях якогось поміркованого викладу тих невимовних речей. <...> Живий світ не піддається тотальній фіксації... Мені лиш хочеться вберегти від щоденного руйнування, від забування щонічного бодай його контури, – розмиті зимовим приємком абрисів часопростору...”* [3, с. 71].

Метафоричне авторське тлумачення антироманного хронотопу якнайкраще характеризує зміст і структуру текстів. У свій час Ю. Гудзь в інтерв’ю висловлював негативне ставлення до жанрових обмежень: *“Часто-густо написано, прожите не вкладається в чітко визначені жанрові рамки. Іноді весь об’єм з’явленої книги – то тільки клітка, із якої автор, вкупі з читальниками, випускають на волю птахів своєї яви. Інколи – навпаки: сам текст є невидимим птахом, якого ще належить почути, побачити й спільними зусиллями називання вберегти від небуття. Й саме в цьому просторі відбувається найважливіше”* [5, с. 3].

Романи “Не-Ми” та “Ісихія” – дзеркало інтенцій письменника, вони є своєрідним обрамленням поетики Ю. Гудзя, оскільки в ній накреслені головні художні прийоми та формально-нарративні експерименти

прозаїка. Таке фрагментарне світосприйняття артикулює нову проблему в межах спільного смислового “тіла” твору. Пригнічення потоком інформації, розірваність та еклектичність світогляду людини – все це має значення для митця. Грайлива, експериментальна, інтертекстуальна проза, виразно орієнтована на тих, хто сприймає літературу не як зібрання повчальних випадків з життя, а як простір чуття, гри, асоціацій та напівтонів.

Ю. Гудзь називає роман “Не-Ми” лише відчайдушною спробою “щось комусь розповісти” та присвячує твір літерам з українського алфавіту, прописуючи всю українську абетку в епіграфі. Хоча в самому тексті згадуються лише літери (А, Б, В, Іі, Ії, Єє, Жж), які є певними розподілами (підзаголовками) “*Частини першої*”. Також роман складається із “*Частини другої*” – “**ОБІРВАНИ ГУДЗИКИ**”. Така назва має неоднозначний характер, очевидно, у слові “**ГУДЗИКИ**” закодоване прізвище автора, а відповідно, у множині та ще й з означенням “**ОБІРВАНИ**” – закодовані члени його родини, яких уже немає в живих, їх життя “*обірвалося*”.

В епіграфі до підрозділу Ю. Гудзь пише: “*В просторі одночасовости всіх подій триває звільнення і впізнання – не спить, побудьте зі мною, і я не покину вас...*” [3, с. 67] – можна припустити, що письменник таким чином звертається до своїх рідних, щоб у рамках тексту побути разом з ними (загадати їх). Композиційно ця частина складається із 31 підрозділу. Відомо, що духовна нумерологія число 31 трактує як активне начало в коханні. В абсолютному сенсі будь-яка жива істота на планеті, включаючи людину, живе тільки завдяки Божественній Любові та черпає сили виключно в ній. Оскільки в Божественній Любові, як і в звичайній людській, присутне чоловіче та жіноче начало, то на мові чисел основою життя кожної істоти на планеті є число 31 (символ чоловіка) та число 30 (символ жінки). Відтак число 31 – активна любов. Потрібно зазначити, що справжнє значення Любові – не лише любов у звичайному сенсі слова, але й терплячість по відношенню до оточуючих, добрі вчинки, здатність прощати, пам’ятати рідних і багато інших “богоудних” якостей. Саме почуття всеохопної любові до близьких та рідних людей і складає сутність цього підрозділу.

Кожен розділ, підрозділ складається із листів, уривків, спогадів, фрагментів із щоденників тощо. Це все форми вербального зображення світу, внаслідок якого перед читачем постає твір багатовимірної архітектоніки. Фрагментарність роману відповідає уявленню письменника про хаотичність сучасного світу. У кожному слові, мовній конструкції немає випадковостей, усе має свій задум, або ж читач може знайти

найбільш прийнятний для себе сенс у момент читання. Поміж тим, письменник намагається висловити дещо більше за те, що оприявлене в самих словах. Часто в текстах романів письменник згадує про “загублені”, “знищені записи”, про “стерті слова зі шкільної дошки” тощо. Ю. Гудзь вважає письменника тим, хто знищує таїну, промовляючи (пишучи) слова на папері, адже вони нівелюють увесь істинний їхній сенс. Автор навіть згадує про комплекс Юди, натякаючи на себе. У сюжеті ліричний герой сидить за весільним столом з дванадцятьма друзями, де він, споглядаючи майже євхаристичне таїнство містичного ритуалу, запитує в себе: *“А хто ж тоді був там за Юду? Ним і був саме ти... той, хто намагається втиснути живе життя, споконвічну його невимовність і невимістимість поміж знеживлених слів і мертвих літер...”* [3, с. 109].

Щоденникові нотатки Ю. Гудзя, що подаються в романі від першої особи однини, на текстовому рівні формують основу ризоматичної оповіді, стаючи запорукою та своєрідним об’єднуючим фактором твору. Таким чином, роман виражає індивідуальну суб’єктивність, втілює авторський сюжет, що стає основою концептуальної організації різнорідних фрагментів тексту. Спогади головного героя насичені історіями його роду, що зближує ці наративні практики з жанром історично-сімейної хроніки.

Автор означає свій *“текст – розсипана, розвіяна абетка, літери, що пригадали автохтонність власного існування...”* [3, с. 99]. Це слова, які зринають у письменника на рівні підсвідомості задля істинності. Письменник не сприймає класичну форму літератури, у якій усе “розжовано” для читача, її Ю. Гудзь, іронізуючи, так і називає – *“путівником-самовчителем”*, для якої ігрова конструктивна література сприймається як *“знуцання над нашою солов’їною мовою”* [3, с. 99]. Проте саме такий підсвідомий світ *“перевтілений в текст, має здатність хоч зрідка щось говорити, щось промовляти до потенційного співрозмовника, може дозволити собі єдину розкіш забуття всіх своїх значень, розкіш звільнення і впізнавання літер-комах...”* [3, с. 101], оскільки саме головні складники творчого процесу (дозрівання й прозріння) не піддаються свідомому-вольовому контролю. Вирішальна роль у творчості письменника – це саме підсвідомі й ірраціональні фактори: *“...Ось так написано тобою переростає непомітно в незупинне підсвідоме освідчення і з’явлення любові до іншого, чужого тексту, написаного Тим, Хто Прийшов...”* [3, с. 100].

Письменник запрошує реципієнта до ігрового простору, де *“світ не завершено, в ньому ще все можливо. В просторі одночасовости всіх подій триває звільнення і впізнавання – не спіть, побудьте зі мною, і я не покину вас...”* [3, с. 67]. У тканині текстів Ю. Гудзя час від часу виникають слова, які кожен читач може трактувати по-різному. Для наочного прикладу наведемо наступні мотиви, які доволі часто багатозначно зустрічаються в канві образного мислення письменника: 1) тіло (організм людини; тканина тексту; людське життя; Тіло Ісуса Христа у вигляді хліба з таїнства Пресвятої Євхаристії); 2) роман (літературний жанр; любовні стосунки між чоловіком і жінкою); 3) літо / літа (пора року; велика кількість прожитих людиною років (старість) – *“наприкінці літа і тіла”* [3, с. 124; 4) зима (пора року; печаль в образному значенні; смерть; те, що міститься усередині; те, що скуто чимось; те, що заточене всередині чогось; відлік нового часу; точка перетину життя і смерті) тощо.

Такий авторський прийом спонукає реципієнта віднаходити особистий ключ для розкодування твору, що часто залежить як від настрою, так і від контексту. Відтак образи дешифруючись будуть впливати на поверхню “вмілому” читачеві. У текстуальному лабіринті художніх творів слова Ю. Гудзя часто набувають метафоричної глибинності (тобто тілесності), тоді така практика письменника сприймається на візуальному та чуттєвому рівні. Проте такий вид інтелектуального письма має свої особливості – можливі різні варіанти прочитання: читач може йти за героєм, або віднаходити свій власний шлях.

У романі “Не-Ми” письменник говорить про все, що виринає в спогадах, сновидіннях, на рівні підсвідомості. Приміром, протагоніст у такому ж ключі і творить свої роздуми в романі: *“Чому іноді так нестерпно не хочеться переносити на папір заздалегідь підібрані слова? Щось є в тому від почуття зради...”* [3, с. 24]. Ю. Гудзь вважає, що по-справжньому вартісний текст не потребує звичних фабул та сюжетів: *“Записаний текст – захований вбивця... не тому, що сам текст вбиває – він просто не потребує, щоб в ньому хтось жив... хтось непідвладний змертвілим означенням... хтось поза межами державних ритуалів трупошанування...”* [3, с. 43].

У Ю. Гудзя книжне й тілесне переплітаються неймовірним чином. Для нього характерною визначальною стратегією є не досягнення біографічної достовірності, а витворення “книги-життя”. У процесі надання тексту тілесного виміру, безумовно, присутній авторський

особистісний автобіографічний елемент. Герой протягом твору час від часу занурюється у спогади, віднаходить власне я, тобто “тіло”. Тілесне змінюється книжним, щоби потім, при відчитанні читачем відбулась зворотня метаморфоза: книжне знову перетвориться у тілесний вимір.

До творів Ю. Гудзя не потрібно підходити, як до звичного класичного художнього твору, вони вимагають особливих навичок від читача. Класична нарація для нього застаріла. У його творах руйнуються класичні оповідні структури, створюється інакший тип тексту й нова стратегія читання. Ю. Гудзь тотально багаторівнево візуалізує, інтертекстуалізує та наділяє художній текст багатозначністю образів, мотивів, ідей.

Серія повторюваних описів в романах Ю. Гудзя утворює мозаїку. Фрагменти (тобто сцени, які повторюються навмисне в тексті) не повністю ідентичні: з’являються додаткові деталі, відбувається варіативність; вкупі вони утворюють вибудований зі співставлення або накладання цих деталей, спогадів, галюцинацій новий образ, який проступає крізь текст відповідно до правил оптичного ефекту.

М. Р. Стех вважає, що мотив шукання “себе” поза межами власного “я” є одним з провідних у романі “Не-Ми”. Автор/герої, не відчуваючи присутності, впливу найближчих людей та родичів, на мить стає/стають ними, й переживає/переживають ті спільні хвилини, прожиті разом. Саме такі співпереживання та проживання життя померлих призводять до “смерті”, до стану “душі без тіла”: *“Таке відчуття, ніби я вмер нещодавно... перейшов невидимий бар’єр, який заважав, не дозволяв з’єднатися в одне ціле шматкам і частинам розколомканого життя...”* [3, с. 63]. Ліричний герой протягом тексту намагається відновити себе через Слово, думки, спогади, враження (*“від витончених екзистенційних рефлексій до плакатних роздумів про долю українського народу”*) [11, с. 21], побудувати “нове тіло”, новий зміст свого “я”.

У багатьох місцях роману Ю. Гудзя голоси автора та героїв спорадично зливаються в один і відокремлюються поперемінно. Межа між життям письменника й літературою, яку він створює, стирається. Роман “пишеться” на очах у читачів, герой говорить про текст, який пише, і водночас цим текстом перед читачем постає роман “Не-Ми”. Ю. Гудзь використовує прийом авторефлексивної нарації, яка обдумує себе у процесі написання / зникнення.

Тексти романів “Не-Ми” та “Ісихія” чітко не розмежовані, вони переплітаються, так само як переплітається біографія автора та його

персонажів. Між романним і реальним “я” автора відбувається процес поєднання та роздвоєння. З огляду на структурну та ідейно-стильову екстраполяцію, автоінтертекстуальність і взаємодоповнення текстів, можна стверджувати, що автор писав взаємодоповнюючі твори. Читаючи романні тексти “Не-Ми” та “Ісихія”, впадає в око їхня незавершеність (що, очевидно, було авторською концепцією), перетікання тем, ідей та героїв.

Ю. Гудзь і його твір – це ніби точка, в якій сходяться початок і кінець всього. Багатовимірна метафора автора покликана висловити дещо більше, ніж те, що дозволяє мова та читацьке очікування. Письменник ставить собі за мету відкрити читачеві доступ до ритмічного переживання тексту, адже “*смысл – це тілесний ритм*” [9, с. 44].

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Ролан. Від твору до тексту // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [ред. М. Зубрицької; пер. з фр. Ю. Гудзя]. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 297–318.
2. Бланшо М. Простір літератури. Есе. / Моріс Бланшо / Переклад з французької Леоніда Кононовича. – Львів: Кальварія, 2007. – 272 с.
3. Гудзь Ю. Барикади на Хресті. Поема. Не-Ми. Книга видінь і шезнень. Ісихія. Книга щастя. (Серія “Українська Реконкіста”) / Юрко Гудзь. – Тернопіль: Джура, 2009. – 248 с.
4. Гудзь Ю. Замовляння невидимих крил / Юрко Гудзь. – Тернопіль: Джура, 2001. – 160 с.
5. Гудзь Ю. Птахи і динозаври [Інтерв’ю провела Марина Щирська] / Юрко Гудзь // Кур’єр Кривбасу. – № 123, лютий 2000. – С. 3–7.
6. Даниленко В. Романи “Не-ми” та “Ісихія” в літературній спадщині Юрка Гудзя / Володимир Даниленко // Слово і час. – Київ, 2011. – № 6 (606). – С. 48–54.
7. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 503 с.
8. Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 752 с.
9. Подорога В. А. Выражение и смысл. Ландшафтные миры философии: Серен Киркегор, Фридрих Ницше, Мартин Хайдеггер, Марсель Пруст, Франц Кафка / Валерий Александрович Подорога. – М.: “Ad Marginem”, 1995. – 427 с.

10. Сорока П. Перед незримим вівтарем. Денники 2007 року / Петро Сорока. – Тернопіль: “СорокаА”, 2008. – 296 с.
11. Стех Марко. Хто хоче відродитися, мусить померти / Марко Стех // Критика, березень 1999. – С. 17–21.
12. Slavica CLIII. Wielkie tematy kultury w literaturach slowiackich 9. Ciaio / Agnieszka Matusiak, Ilona Gwyłdu-Szewczenko, Magdalena Koch, Ewa Komisaruk, Julia Rysicz, Anna Ursulenko [red.]. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – ss. 816.

МОНСТРУОЗНЕ ТІЛО: ОБРАЗ ГОЛУМА В “ЛЕГЕНДАРІУМІ” ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА

Вікторія ЯРЕМЧУК

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена аналізу образу Голума, персонажа циклу творів Дж.Р.Р. Толкіна. Зображення тілесної деформації та трансформації персонажа в ретроспекціях та очима інших персонажів відзеркалює циклічність виринання міфологічного Зла в міфопоетичному світі автора. Духовне спотворення початково доброї істоти Перстеном Всевладдя довершується фізичними тортурами, що є механізмами тоталітарної машини “легендаріуму”, які трансформували цілі народи (орків, тролів), що властиво відображає суттєві всесвітні процеси сьогодення.

Ключові слова: монструозне тіло, “Інший”, Голум, забруднення, безсмертя, Дж.Р.Р. Толкін.

Статья посвящена анализу образа Голума, персонажа цикла произведений Дж.Р.Р. Толкина. Изображение телесной деформации и трансформации персонажа в ретроспекции и глазами других персонажей отражает цикличность возвращения мифологического Зла в мифопоэтическом мире автора. Духовное искажения изначально доброго существа Кольцом Всевластия совершается физическими пытками, механизмами тоталитарной машины в “легендаріуме”, которые трансформировали целые народы (орков, троллей), что свойственно отражает существенные всемирные процессы современности.

Ключевые слова: монструозное тело, “Другой”, Голлум, загрязнение, бессмертие, Дж.Р.Р. Толкин.

The article analyzes the image of Gollum, a character in J.R.R. Tolkien’s cycle of works. The depiction of bodily deformation and character transformation given in flashbacks and seen through the eyes of other characters reflects the cyclical nature of mythological Evil recurring in the mythopoeic world of the author. The spiritual